

KÖNYVISMERTETÉS.

Zolnai Béla: Irodalom és biedermeier. Szeged, Tud.-egyetem, 1935. N. 8-r. 135 l.

Irodalmunk fejlődésének történetébe Bleyer óta belejátszik az a természetes, de előtte nem eléggé méltányolt szerep, amely költészetünkben a császárvárosból áramló műveltség hatásának kijutott. Ez a termékenyek mutatkozott kutatás azonban a német szellemtörténeti irány eldivatosodása óta szertelenséggé fajult. Az európaiság vizsgálata vezető feladattá lett. Minden külföldön fölismert szellemi kép vagy stílusforma megtalálja magyar alkalmazását, amely a példák esetlegességeiből összefoglalást, «szintézist» teremt. Így vonult be a mi irodalmunkba Van Thiegem praeromantikája, így zavarodik nemzedékelmélet és finitizmus, így terem «ifjú Magyarország».¹ A nemzeti eszme életakarátának öncélú, éles fejlődésvonalát idegen áramlatok felelőtlen hangsúlyozásával homályosítják el. Igenis, benne élünk a külföldi, elsősorban az osztrák szellemi áramlatokban, de ezek sohasem uralkodtak irodalmunkon, hanem uralták a nemzeti gondolatot. Nem az a baj, sőt dicséretreméltó, hogy az európai szellemi áramlatok megnyilatkozásait nálunk is megmutatják, hanem hogy túlbecsülik őket és mesterkéltén magyar «szintézist» próbálnak teremteni. Az európaiság életformánkat meghatározta ugyan, de sohasem kerekedett irodalmunknak sajátosan magyar jellege, célkitűzései, sőt lélekszemelete fölé sem. A *Zrinyiászban* barokk-heroizmusánál erősebb a magyar életakarát szárnyaló gondolata; Révai és Verseghy bécsi rokokó-elemekből fakadt líráján túlemelkedik nyelvünkért vívott küzdelmük belső tartalma. Csokonai a rokokó nélkül, sőt a rokokó ellenére is Csokonai.

Zolnai Béla most megjelent könyvét nem illeti az efféle általánosítás vádja. Kelléténél is szerényebben, méltó munkával a biedermeiernek nevezett osztrák életforma megnyilvánulásait kutatja irodalmunkban. De épen könyvének bevezetésével és elvi kérdéseivel szemben rá kellett minderre mutatnom akkor, mikor egyrészt a jelenségeket a történelmi gondolat függvényeinek vallja, másrészt «egy speciális irodalmi kultúra képeivel» a francia és német elméleteket akarja megtámasztani. Nézetem szerint a francia és német elméleteknek alapvetéseit a magyar műveltségben csak esetleges példák kísérik. A biedermeiernek egy — bár húszsoros — mondatba tömörített

¹ Zolnai már a romantika és «romantizmus» elkülönítésére kényszerült. De kérdem: ha a romantika a «századeleji katolikus — konzervatív — multba-forduló irányt» jelenti — mi köze ehhez a mi XIX. századeleji költészetünknek? S ha romantizmus «a jövőbenéző, politikus 1830», kell-e a mi nemzeti öntudatosodásunkat evvel vagy az «ifjú Németország» mozgalmáival azonosítunk?

meghatározását maga is még sok más vonással pótolja meg; úgy érzem azonban, a stílusból a szimmetrikus rend szeretete, az ember rajzából a kicsinyesség kiemelése hiányzik: e kettő az, ami a biedermeier embert leginkább nyárspolgárnak hagyta meg. S e két vonás az, amely miatt sem Vörösmartyra, sem Petőfire a biedermeier nem tartom jellemzőnek.

A nálunk nemzeti tartalmú fölvilágosodás elvezetett a polgárosodáshoz. A családi életnek s általában minden polgári eszménynek lelkes szeretete nem egy a biedermeierrel. Hogy a nagy nemzeti reformok mögött nálunk is van biedermeier-világ, azt e sorok írója már 1922-ben emlegette¹: a bécsi élet tükrözött városaink német életmódú polgárságában. Pest kisvárosi élete, akár csak Győre vagy Temesváré, ez a Zolnai-rajzolta nyárspolgári élet volt;² de nem ez volt irodalmi életünk, s Kisfaludy Károly vagy Vörösmarty épen ezt az aluszékony életet rázta föl eszményiségével, ellenlábasa volt ennek. Nem lehet kérdés, hogy Vörösmarty biedermeier-író-e; a kérdés csak az, hogy e biedermeier-világnak volt-e csak formáló hatása is irodalmunk fejlődésére.

Zolnai Béla könyve nem győzött meg róla, hogy volt. Elfogult beállítottsága: a «német elmélet alátámasztására» való törekvése túlzásokba téved. Az érzelmi élet önfegyelmzése egyéni alkat kérdése (Aranyánál is); a hervadásban való megnyugvás Herdernél is megvan. A «kis tanyát» már Gleim és a «Hütchenpoesie» megtalálta. Éles-e az ellentét Fanny és Szép Ilonka között? A *Zalán* előhangjának rezignációja épen nem a biedermeier «vágytalan rezignációja», s hogy a *Csongor* realizmusba hajlása «a romantika keretében: maga a biedermeier» — ezt a *Csongor és Tünde* nagy mélységei, szárnyaló költői fantáziája épen úgy megcáfolják, mint Vörösmarty egész költészetének fensége. A monumentálishoz való vonzalma nem «tekintélytisztélet», hanem lángeszének kongeniális alkata. Én úgy érzem, hogy Vörösmarty költészete nem megtámasztása a német elméletnek. Lelkivilágában és költészetében nem, de életkörülményeiben van valamelyes biedermeier-vonás — s ez természetes is.

Hasonló valami az is, amit Petőfiről mondhatunk. Életkörülményeiben már Ferenczi, majd Babits és Marót találtak valamit az «egészséges» nyárspolgárból³ — voltaképen a becsületes emberből. A *Tisza* elrendezettsége s a genre-képnek, mint műfajnak kiművelése csakugyan biedermeieres: sokkal többet Zolnai sem követel a biedermeierből Petőfi számára.

Zolnai e két nagy szellemóriást választotta ki és keresett bennük biedermeier-vonásokat. Nem sok szerencsével. Helyenként túl is megy a maga alkotta határokra: romantika és «romantizmus» közé és mellé megpróbálja a biedermeier beékelni. Egészében azonban nem törekszik egyoldalú általánosításra. Voltaképen kutatási területeket jelöl meg s azt a reményét hangoztatja, hogy e korstílusnak és egy «szeretettel fölfedezett kornak» további ilyenirányú vizsgálata még termékeny munka lehet. Az irányjelölés

¹ *Magyar irodalomtörténet*. I. 78. l.

² Tipikus biedermeier-embert rajzol Lám Frigyes *Egy győri polgár* c. könyvében.

³ Petőfinék azonban legfőlebb az életmódja volt kispolgári — ő maga, valamint költészete, sohasem volt nyárspolgári. Szerk.

és a keretek megvonása tiszteletreméltó érdeme. Nem a vezető szellemekben, de a *dii minorum gentium* sorában valóban érdemes munka volna a Zolnaitól megvilágított életforma tükrét megkeresni: könyve meggyőzőtt róla, hogy e munkának lesz eredménye. Kötetének a francia irodalomról szóló fejezete e helyen nem tartozik ránk.

GÁLOS REZSŐ.

Szabó T. Attila: Kézírtos énekeskönyveink és verses kézírataink a XVI—XIX. században. Zilah, szerző kiadása, 1934. 8-r. 224 l.

A magyar irodalmi fejlődés egy nagyfontosságú fejezetének, a kézíratos irodalom történetének ismeretéhez és kutatásához járul hozzá Szabó T. Attila zilahi kollégiumi tanár ezzel az alapvető bibliografiai kézikönyvvel. Régi századok kézíratos irodalma, tudjuk, szinte jelképes fokmérője egy-egy korszak irodalmi életének. A XVI—XVIII. században az irodalom élő áramlatainak valósággal főmedre, fő-megjelenésformája, világi téren egyenrangú kísérője a nyomtatottnak; azután lassanként felgyűjtő, «félretevő» jellegű, «földalatti» irodalommal lesz s már inkább a mellékáramlatok tükrözője. Ez az a hagyományos, archaikus forma, melyben a históriák, «igen szép énekek», dalok, furcsaságok kedvelője még évszázadokkal a könyvnyomtatás meghonosodása után is személyesebb kapcsolatot érez, közvetlenebb összeköttetésbe lép élő és letűnő irodalmi divatokkal. Világi téren a XVIII. század folyamán csak a ponyvairodalom vetekedhetik a kézíratos anyag sajátos és sokrétű, «intim» gazdagságával. Mikor 36 évvel ezelőtt Erdélyi Pál kiadta úttörő jelentőségű bibliografiai művét a XVI—XVII. század magyar énekeskönyveiről: a régi magyar irodalmi élet addig eléggé számba nem vett forrásait rendszerezte elsőnek a kutató számára. Az Erdélyi nyomán járó hasonló kísérletek kisebb-nagyobb részleteket ragadtak ki az anyagból; most Szabó T. Attila a XVI.—XIX. század, pontosabban a XVI. század derekától a XIX. század második harmadáig terjedő közel háromszáz év teljes kézíratos énekeskönyv-anyagának összefoglalásával tesz további kezdeményező lépést ezen a fontos területen.

Értékes bevezető-tanulmányában ismerteti a vallásos énekeskönyvek történetét a reformáció óta s velük kapcsolatban az egyes egyházak irodalmi életét, különös tekintettel a nyomtatott és kézíratos források viszonyára, majd a világi énekeskönyvek anyagának kialakulását, nevezetesen azét az iskolai, diákos anyagét, melynek a XVIII. század «földalatti» irodalmi életében döntő szerep jutott. Amazokban is, ezekben is a régi magyar vallásos és világi élet, szűkebb körben a magyar ízléstörténet fázisainak tükrét látja és vizsgálja; végül a népies és népi áramlat felszínrekerülésének néhány fontos kérdését teszi szóvá. Különösen érdekes Szabó előadásában, hogyan teszi minden kor és minden mozgalom természetes örökség gyanánt magáévá a megelőző eredményeket: hogyan kapcsolódik a reformáció énekkincse a graduálisokon keresztül a középkori katolikus himnus-irodalomba, az unitarizmus a kálvinizmus énekhagyományába, a XVIII. század világi dalirodalma a XVI.—XVII. század lírai áramlataiba. A sokféle kapcsolatot szövevénye mögül fel-felvillan előttünk a magyar irodalmi élet régi organikus egysége, ellentéteken és szakadásokon keresztül is szerves,

megbontatlan vérkeringése. A felekezeti tagolás ilyen egységben inkább csak laza történeti és művelődési keret-szkéma; hiszen, hogy csak egy példát említsek, ma sokkal fontosabb kérdés számunkra, hogyan alakult a Batthyány-graduális lapjain a középkori latin hymnus-anyag jórésze *magyar* író kezén magyar énekköltészeté, mint az, hogy ez a nagy kódex kat. szertartáskönyve, ahogyan valamikor Toldy Ferenc hitte, vagy református énekgyűjtemény, ahogyan Szabó Attila véli.

A bevezető-tanulmányt 192 egyházi, illetőleg vallásos, és 381 világi énekes-kézirat lelkiismeretes bibliografiája követi az 1550—1840 közötti időből (Erdélyi még csak 76-ot közölt annakidején a XVI—XVII. századból), betűsoros rendben, az egyes kéziratokra vonatkozó irodalom megjelölésével és, ahol lehetett, részletesebb tartalmi ismertetéssel, esetleg szövegkezdetekkel. A bibliografia élén a lelőhelyek jegyzéke áll; a verskezdeteket és kézirat-címeket a kötet végén külön mutató foglalja magában.

A hézagpótló vállalkozás természetével jár és jelentőségét is csak fokozza, hogy a kutató munkának többféle körét kell felölelnie. A bibliografus mellett ott kell állnia az irodalom- és zenetörténésznek, sőt a kultúr-historikusnak is. Hiánytalan teljességben ezt a hatalmas anyagot, nézetünk szerint, majd csak az irodalom- és a zenetörténész együttes munkája dolgozhatja fel valamikor; mert hogy — legalábbis bizonyos területeken — külön-külön az irodalomtörténész és a zenetörténész munkája is egyoldalúságra van kárhozthatva, az szinte természetes. Elég itt az olyan értékes dolgozatokra utalnunk, mint ép Erdélyi Pál vagy újabban Bartha Dénes, Szabó Attila és mások bibliografiai közleményei, melyek egyik tudományág szempontjából hiánytalanok, a másiknak szempontjából viszont hiányosak; a kutató területek mai specializálódása mellett nem is lehet máskép. Ha *egy* kutató vállalkozik ilyen hatalmas anyag számbavételére, egyelőre nem igen tehet máskép, mint Szabó Attila, aki felhasználja a másik szak irodalmából, ami számára éppen felhasználható, a nélkül, hogy annak sajátos szempontjait magáévá tenné. S még egy nehézség, mely itt, ha teljességről beszélünk, óhatatlanul előtérbe lép: a XVI—XVIII. század *vallásos* énekeskönyveinek anyagát csak úgy vehetjük kellőképp számba, ha melléje állítjuk a nyomtatott anyagot is, ép mert mindkettő az irodalmi élet főútján állt, egymással a legszorosabb kapcsolatban, szakadatlan kölcsönhatásban, egymást szakadatlanul megokolva, ösztönözve és kiegészítve; a csak-kéziratos változatok, illetőleg a nyomtatásra nem került anyag önálló jelentősége ebben a korban és ezen a területen sokkal csekélyebb, mint a korszak *világi* irodalmában — talán csak az unitáriusok és szombatosok némileg «földalatti» énekirodalma kivétel. Kétségtelen, hogy Erdélyi ebből a szempontból helyesen járt el, mikor seregszemléjében annakidején szorosán egymás mellé állította a nyomtatott és a kéziratos anyagot; Szabó Attila összegező munkája annál inkább méltó az elismerésre, mert a kisebbségi tanár megkötött és sokféleképp korlátozott helyzetében vállalkozott ilyen nagyméretű feladatra. Ami hiánya van művének, nehéz helyzetéből magyarázható. Innen mindenekelőtt, hogy másodkézből vett adatokra jobban rá volt utalva, mint elődei; de így is, ahol csak megvolt rá a lehetőség, a legnagyobb lelkiismeretességgel vizsgálta át maga is a számára megközelíthető anyagot. Talán kívánatos lett volna,

hogy ép Erdély könyvtárait részletesebben és személyesen dolgozza fel, úgy, amint néhány éve (1929) valóban mintaszerű ismertetését adta az Erdélyi Múzeum Egylet kéziratgyűjteményének. Így elkérhető lett volna, hogy marosvásárhelyi, nagyenyedi, székelyudvarhelyi, stb. kéziratokat illetőleg mások — sokszor merőben más szempont szerint dolgozó kutatók — közléseire legyen utalva, vagy hogy egy «vándorló» kolozsvári kézirat (Kájoni-kódex) lelőhelyét tiz év előtti budapesti közlés nyomán adján. Elvben kirekesztendőnek tartjuk munkájából azokat a kéziratokat, melyek pusztán zenetörténeti érdekűek. (I. szakasz 1. szám: Kolozsvári ferences kézirat; I. 111. = II. 201: Marosvásárhelyi kótáskönyv; I. 106. = II. 189: Lugasi-féle kézirat; II. 85.: Esterházy-, helyesebben Vietórisz-féle virginálkönyv; II. 211.: Miss-féle kótáskönyv; II. 289.: Stark-féle virginálkönyv és II. 303.: Székely László kótáskönyve.) Mint ebből a felsorolásból is kitűnik, van néhány kézirat, melyeket Szabó két helyen, mind a vallásosak, mind a világiak között szerepeltet; ez helyénvaló, ahol vegyestartalmú kéziratokról van szó, de utalást ilyenkor is szükségesnek tartanánk.¹ S még egy apróság, melyen egy elkövetkező új kiadás könnyen segíthet: *Pataki és Sárospataki* kéziratokat nem kell a betűrendben egymástól elválasztani, illetőleg két helyen, két különböző csoportban szerepeltetni.

Elvi és részleteket illető megjegyzéseink nem érintik Szabó művének komoly, hézagpótló jelentőségét és hivatását; kívánatos volna, hogy ezt a munkát mihamarabb a szerző még teljesebb és szélesebbkörű (a teljes XIX. századot is felölelő) bibliografiai és tartalmi compendiuma kövesse.

—————
SZABOLCSI BENCE.

Prahács Margit: A zeneesztétika alaproblémái. Budapest, Kir. M. Egyet. Nyomda, 1935. 8-r. 232 l.

A szerző a lelki élmények szükségszerű megnyilatkozását a belső dinamika mozgással változásában látja. Lelkifeszültség jelenik meg a test kifejező mozgásában: a táncban, az artikulációs szervek közlő szándékában: a beszédben, és ez hozza létre a mozgásenergiák közvetlen felszabadulását hirdető, akusztikai jellegével minden lélekvibrációra megrezdülő tiszta dinamikus művészetet: a zenét. Ez Prahács kiindulópontja és erre építi könyvének további fejtegetéseit. Beszél a mozgást kifejező zene pszichikai «gesztikuláció»-járól; a harmónia, ritmus, melódia kérdéséről, a kifejezés

¹ Ilyen kétszer szereplő kézirat az I. r. 51. sz. és II. 210. szám alatt felsorolt miskolci Halottas énekgűjtemény is (M. Tud. Ak. Régi és újabb írók 8-r. 60.), melynek elegendő tartalma egyébként érthetővé tenné kettős felvételét. E kézirat miskolci származását Bartha Dénes is (IK. 1932. 393.), Szabó is, mint az én feltevésemet említik; itt azonban nincs szükség feltevésre. Legyen szabad felhívnom figyelmüket a kézirat következő passzusaira: 33. l.: «Reszket a borsodi megye Egy fő oszlopa hujja...»; 142. l.: «meg tért hozzánk... Miskóltznak már másodszeri Leg kedvesebb vendége...»; 210. l.: «Zeng az Avas örömeiben... Vigad Borsod, Miskóltz örül...» 281. l.: «Örvendezz Énekek melyek Felsőleges Fejedelmünk születése napján, a' Miskóltzi Helvetziai Vallástételt követő Gyülekezet Templomába, az oskolai Éneklő Kar által el énekeltettek. Bőjtelő havának 18dik napján 1817 Esztendőbe.» — 306. l.: «Tóth András miskóltzi Esperest Úr koporsó-bavaló tételkor.»

formába ömléséről, a szabad és kötött forma lényegbeli és ebből következő szerkezeti eltéréséről.

Bennünket leginkább a könyv második fejezete, a *szöveg és zene* kérdését tisztázó részletek érdekelnek, melyeknek az irodalomra vonatkozó megállapításait szinte teljesen felhasználhatjuk. Azonban — hogy irodalmi nyelven szóljunk — a szó művészetének epikus, és a zene lírikus (értelmi és érzelmi kifejező eszköz) jellegének éles szembeállítását a szerző fogalmazásában nem fogadhatjuk el. A szöveg és a zene nem okvetlenül adekvát kiegészítése egymásnak oly értelemben, hogy az egyik értelmi a másik érzelmi kitörés — a kettő nagyon sokszor ugyanannak a művészi törekvésnek a jegyében születik. Gondoljunk csak a szerző által felhozott legkitűnőbb példára, a népdalokra, amelyekben a zene és szöveg elválaszthatatlan. Ezekről nem állítható, hogy csak a dallam a lírai mozgalmak kifejezője, a szöveg meg a magyarázó kiegészítés. A népdalok szövege is kelt érzést, tehát ez is lírikum — hiszen még az epikusnak könyvelt népballadákat is épen szövegük teszi kétségtelenül lírikussá. Prahács általánosítását nem fogadhatjuk el. Maga a szerző is észrevette volna állításának nem kizárólagos értékét, ha az értelmi-érzelmi szempont mellé vizsgálat alá vette volna a szöveg individuális és a zene szociális jellegét: a szöveg, egy kis költemény, mindig az egyénnek szól, és a művészi élvezés egyéni csöndje nem marad lírai megindulás nélkül; a zene viszont a tömeg felé tárja kifejezésre törő tartalmát, a maga lelki megindulásának profétája lesz és hirdetésében nem nélkülözheti az értelem segítségét: a megértést.

Ez a véleménykülönbség természetesen nem csökkenti a könyv értékét. További részei csak fokozzák érzésünket, hogy a magyar elméleti zeneirodalom értékes gazdagodását tisztelhetjük a könyvben. A példakül szolgáló zene-művek tiszta művészi elemzése, a stílus-problémák esztétikai szempontból is a legfilozofikusabb és mintegy új látásra ébresztő kiegyenlítése és végső nagy fejezetében a talán legaktuálisabb zenetörténeti szakaszban, a barokk-zeneének áttekintése, mind csak erősíti azt a kívánságunkat, hogy az irodalom tudománya is minél hamarabb eljusson ehhez a belső erőkből fakadó szemlélethez, az irodalmi kifejezés, forma és stílus irodalomfilozófiai kifejtéséig.

KENYERES IMRE.

Dr. Nagy Sándor: Arany Toldija. Irodalomtörténeti és széptani tanulmány. Budapest, Egyetemi Nyomda (1935). 8-r. 117 l.

Nagy Sándor húsz év távolában két derék értekezést írt Arany *Toldijáról*; az elsőben Petőfi *János vitézének* hatását iparkodott kimutatni a *Toldin*, a másodikban egy új megállapítását közölte: a *Toldi* szerkezetében, az énekek elhelyezésében és kiképzésében bizonyos párhuzamosságot ismert föl. Most egy könyvnek is beillő füzettel az egész eposzról akar képet adni, megvilágítva a *Toldit* minden feléről. Könnyű és nehéz feladat egyben. Könnyű, mert Toldytól kezdve Salamon Ferencen, Keményen, Gyulain, Riedlen keresztül Voinovichig nagyon sok okosat és szépet írtak a *Toldiról*, de nehéz, mert utánuk újat és okosat mondani bajos.

A szerző a könnyebb végét fogta meg a dolognak: az eddigi eredmények összefoglalását tűzte ki célul. Becsületesen szolgálta is. Lelkiismer-

retesen áttanulmányozta az eposz irodalmát — persze nem az egészet, s még fontosabb dolgozaton is átsiklott figyelme, és nem mindig azt értékesítette, ami bennük a legjelentősebb. Amit forrásaiból leszűrt, azt jól elrendezve, világosan adja — csak azt nem tudjuk megállapítani, milyen olvasóközönségnek szánta művét. A tárgyalásnak nem épen magas szempontjai, a mélybe hatolás óvatos elkerülése, az előadás egyszerűsége és színtelensége arra vall, hogy a tanulóifjúságot tartotta szem előtt műve megírásában a szerző — de ennek ellentmond az a nagy tudományos készület, amellyel dolgozik, kivált a források beható vizsgálata és az egyes kérdések történetének részletes ismertetése. Nem is hiszem, hogy le tudnák kötni fejtegetései az ifjúság figyelmét — az egyébként is megtalálja, amire szüksége van, Lehr Albert kisebb *Toldi*-kommentárjában, mégpedig érdekesebben, elevenebben előadva.

A tudománynak sem volt szüksége erre az összefoglalásra: Voinovich Arany-életrajzának *Toldi*ról szóló fejezete elvégezte ezt a feladatot szükségességében is teljesebben. Voinovich művészete, szellemessége, éles kritikai elméje helyén Nagy Sándor könyvében iskolásság és bizonytalan kritika: valóban rossz csere. Amaz legföltűnőbb két fejezetben. A *Tárgya, alapeszméje, műfaja, személyei* című az első három kérdést «elintézi» nem is egy lapon, ezután a helyett, hogy a költő jellemábrázoló művészetét méltatná, pontokba szedi a szereplők jellemének vonásait; az *Előadása, stílusa* című fejezet a helyett, hogy a *Toldi*ban érvényesülő stílművészetet világítaná meg, stilisztikai példatárát készíti a remekmű alapján: az író kezében ott is, itt is száraz felsorolássá sorvad a költői anyag. A kellő kritika hiányát leginkább a *Toldi* forrásainak és a költő ihletőinek megállapításában érezzük. Kézpénz gyanánt fogadja, amit buzgó, vagy épen túlságosan buzgó kutatók nyújtanak — legyen elég két példa. Az egyik: *Toldi* és a cseh vitéz mérkőzésében Arany képzeletét a Biblia irányította, a jelenet mozzanatait Dávid és Góliát küzdelméből vette; az egyezéseket a szerző egészen a részletekig nyomozza, nem törődve azzal, hogy állítólagos párhuzamai nem egyszer épen az ellentét képzetét keltik föl. A másik: hajlandó Arany vezető elvének, az epikai hitelről szóló elméletének eredetét Erdélyi János fejtegetéseire visszavezetni, holott az, amint meggyőzően kimutatták, gyökereit Arany értelmi és erkölcsi valójába bocsátja le.

De kritikátlan a szerző magával szemben is; innen egypár újszerű, de egészen tarthatatlan megállapítása. Álljon itt egypár mutatóba: Arany személyeinek előmintái bizonyára népi alakok voltak; a természet Miklós pártján van; az éjnek koporsószeeggel, halotti koszorúval, szemfedéllel esetelt — furcsa, pongyola szerkesztés! — középkori íróra emlékeztető (?) allegorikus (?) rajza mintegy jelképezi Miklós lelkiállapotát; lehetők tartja, hogy Arany verselésére Toldy Ferencnek verselmélete hatott. Ő is beleesik abba az érthetetlenül elterjedt tévedésbe, hogy Miklóst parasztnak tartja. Miklós paraszt-ruhában is úr volt, sőt főúr, csak — maga a költő mondja — parasztnak nevelte bátyja. Ideje volna ezt a halvételekedést végleg kiirtani!

Bizonyára szigorúak voltunk ez iránt a tiszta szándékú könyv és nemes törekvésű szerzője iránt, de a tudomány ítélőszéke nem bíróság: az magát a tettet nézi s nem ismer «enyhítő körülmények»-et.

SZABÓ DÁVID.

Lévay József: Visszatekintés. Sajtó alá rendezte *Balázs Győző.* A miskolci ref. reálgimn. VIII. osztálya (1935). N. 8-r. 43 l.

Ebben a csinos külsejű három íves füzetben egy érdekes irodalmi emlék jelenik meg: Lévay Józsefnek 74 éves korában, 1899-ben írt önéletrajza. Kedves meglepetés számunkra ez a kis könyv, mert tudományunk nem is sejtette, hogy az öreg költő, visszavonulva az alispáni székből a magánéletbe, papírra vetette életének történetét. Milyen rendeltetéssel, nem tudjuk, nem is épen fontos — jól tette, hogy megírta. A gyöngy-mellé gyöngyhalász is került — Petőfi képe a természet gondosságáról ezúttal is igazolódott — Balázs Győző miskolci ref. reálgimnáziumi tanár szerepében: a kezébe jutott kézirat értékét fölismerte és rávette tanítványait, hogy nyomtatásban közrebocsássák. Reászolgált a tudomány kétszeres elismerésére.

Az életrajz hű tükre nemcsak a költő csöndes folyású életének, hanem szeretetreméltó egyéniségének is s olyan természetes és közvetlen, hogy olvasva mondatait, mi, akik még személyesen ismertük az öreg urat, szinte halljuk kedves hangját. Kellemes olvasmány ez az egyszerű, őszinte életírás, amint időrendbe sorakoztatva elbeszéli életének mozzanatait, de meglepetésekkel nem szolgál, ismeretlen mozzanatokról, sem külső sem belső életében nem rántja le a leplet¹ — afféle objektív életrajzot ad: nagy szerénységében nem tartotta lelki mozgalmait méltóknak arra, hogy a napvilág elé tárja. Alig egyszer-kétszer nyílik munkájában apró rés, hogy azon át beeláthassunk lelkébe, akkor is, mint p. o. agglegénységéről emlékezve, inkább csak sejteti, mint közli, érzelmeit és gondolatait.

Herczeg Ferenc egy ízben, féltréfásan, aggodalmát fejezte ki a költőkről írott életrajzokkal szemben, mert úgy látja, hogy több van bennük az írójukból, mint a hősiükből. Most Lévaynál abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az író azt mondja el, amit a hőse diktál, s így a *Visszatekintés*ben bírja irodalmunk a legmegbízhatóbb írói életrajzot.

A szövegben egypár nyilvánvaló, könnyen kiigazítható sajtóhiba akad.² Ez ugyan nem jelent sokat, de gyanút ébreszt, nem lappang-e az életrajz egy-két különködő kifejezése mögött «téves olvasat».

A kissé föllengző előszóból nem tudjuk meg, hol és kinek a birtokában van az eredeti kézirat. Halljuk azután azt, hogy a *Visszatekintéssel* együtt több kézírata is maradt Lévaynak, de ezekre vonatkozólag kétségbe dönt az író: egy helyen azt mondja, hogy kutatásai közben a «fölbecsülhetetlen értékekkel» találta magát szemben a következő lapon, hogy a maradványok «irodalmi értékelés körébe nem vonhatók». Ugyanarra az anyagra vonatkozik a két állítás? S ha nem, mik azok a fölbecsülhetetlen értékek?

CSÁSZÁR ELEMÉR.

¹ Egyetlen kivétel az, amit az alispáni székből való távozásával kapcsolatban mond.

² Egyik mulatságos sajtóhibát idézem: a magyar hazafiak *zsiros* atillájáról beszél.